

{ Viliam
Figuš-Bystrý
Človek a dielo

PETER JAVORKA
editor

HUDOBNÉ
CENTRUM
2025

VILIAM FIGUŠ-BYSTRÝ
ČLOVEK A DIELO

Peter Javorka
editor

©Viliam Figuš-Bystrý – dediči, Juraj Potúček – dediči, Emanuel Muntág – dediči, Miloslav Šípka – dediči, Igor Gašpar, Tibor Sedlický – dediči, Eva Michalová – dediči, Jana Škvarková, Tatiana Kamenská, Marianna Bárdiová, Jaromír Bázlik, Jozef Kresánek – dediči, Štefan Hoza – dediči, Ján Hrušovský – dediči, Naďa Földváriová – dediči, Igor Podracký – dediči, Ján Cikker – dediči, Ladislav Burlas – dediči, Boris Banáry, Igor Tvrdoň, Janko Blaho – dediči, Anton Buranovský – dediči, Ladislav Korběl, Marta Gáborová, Dominika Machutová, Peter Javorka.

© Hudobné centrum 2025

Fotografie pochádzajú z Literárneho archívu Slovenskej národnej knižnice.

ISBN 978-80-69114-08-1 (print)

ISBN 978-80-69114-09-8 (PDF)

www.hc.sk

Obsah

I

Viliam Figuš-Bystrý: Slovenská pieseň ľudová	13
Viliam Figuš-Bystrý: Vyučovanie spevu a hudbe na stredných školách.	15
Viliam Figuš-Bystrý: Ako povstala prvá slovenská opera <i>Detvan</i> ?.	21
Viliam Figuš-Bystrý: Kríza evanjelického kantorstva – a organiststva.	34
Viliam Figuš-Bystrý: Poslovenčenie evanjelických služieb Božích	39
Viliam Figuš-Bystrý: Koncert Hok – Wiedermannov	42
Viliam Figuš-Bystrý: Náboženský večierok evanjelického spolku	44
Viliam Figuš-Bystrý: Koncert slovenských učiteľov (SSSU)	45
Viliam Figuš-Bystrý: Koncert SSSU. Turčiansky Sv. Martin, 29. augusta.	47
Viliam Figuš-Bystrý: Piesňový a klavírny koncert Morfovej, Prokopovej a Halamovej	49
Viliam Figuš-Bystrý: Koncert židovského ženského spolku	51
List Viliama Figuša-Bystrého Ludovítovi Izákovi roku 1901	52
Fr. Minor (Vševlad Jozef Gajdoš): Dva listy Viliama Figuša-Bystrého	53
Viliam Figuš-Bystrý: Venovanie Speváckemu zboru slovenských učiteľov	56

II

Z dobovej tlače o Viliamovi Figušovi-Bystrom: Martiš, Albert: Dopisy. Banát (úryvok)	59
Dopisy. Liptovský Sv. Mikuláš. (Úryvok zo správy.)	61
Banskobystrickí umelci v Hnúšti	62
M. R. P.: Koncert Fraňa Devinského, Laca Árvaya a Figuscha-Bystrého.	63
Mikuláš Schneider-Trnavský: <i>Slovenské ľudové piesne</i>	65
Emil Hula: Viliam Figuš-Bystrý: <i>100 slovenských ľudových piesní</i> , op. 63	67
Ivan Ballo: Viliam Figuš-Bystrý: <i>Sto slovenských ľudových piesní</i>	68
Gustáv Koričánsky: Viliam Figuš-Bystrý: <i>Sny</i>	69

Ján Valaštan: <i>Mati moja! – Meine Mutter!</i>	72
Ján Valaštan: <i>Pochodové a slovenské ľudové piesne</i>	74
Alois Kolísek: Viliam Figuš-Bystrý: <i>Slovenská pieseň</i> . Kantáta na slová Hviezdoslavove pre sóla, zbor a orchester.	75
Oskar Nedbal: Předmluva ku přednášce V. Figuše-Bystrého o jeho opere <i>Detvan</i>	77
R. Ulrich (Jindřich Květ): O slovenskú národnú operu.	80
Ján Valaský (Ján Valaštan): Viliam Figuš-Bystrý (šesťdesiatročný).	87
Ján Valaský (Ján Valaštan): Za Viliamom Figušom-Bystrým	90
Ctibor Ján Handzo: Viliam Figuš-Bystrý	93
Martin Ježo: Viliam Figuš-Bystrý	95
Anton Cíger: Moje rozpomienky na majstra Figuša-Bystrého	99
Miloš Ruppeldt: Viliam Figuš-Bystrý	101
Štefan Hoza: 80 rokov od narodenia skladateľa Viliama Figuša-Bystrého	103
Ján Cikker: S úctou spomíname	107
Tibor Sedlický: Ešte niekoľko slov o osobnosti.	110
Jaromír Bázlik: Organizátor hudobného života v Banskej Bystrici	113
Ladislav Korbel: Akože to vtedy bolo?	119
Ján Hrušovský: <i>Detvanec</i>	122

III

Jozef Kresánek: Viliam Figuš-Bystrý	145
Štefan Hoza: Viliam Figuš-Bystrý	156
Ladislav Burlas: K storočnici Viliama Figuša-Bystrého	162
Jozef Kresánek: Viliam Figuš-Bystrý	168
Emanuel Muntág: Viliam Figuš-Bystrý v premenách času	172

IV

Nada Földváriová-Pavlíková: Viliam Figuš-Bystrý a slovenská ľudová pieseň	183
Miloš Šípka: Cesta Viliama Figuscha k ľudovej piesni	186
Igor Gašpar: Úpravy ľudových piesní Viliama Figuša-Bystrého.	195
Miloš Šípka: Piesne zo Zvolenskej Slatiny.	201
Emanuel Muntág: Hudobný lyrik Viliam Figuš-Bystrý	229
Marianna Bárdiová: Piesňová tvorba Viliama Figuša-Bystrého	231
Eva Michalová: Opera <i>Detvan</i> vo svetle dobovej kritiky	251
Janko Blaho: Premiéra opery <i>Detvan</i> 1. IV. 1928	262
Anton Buranovský: Chceme rehabilitovať <i>Detvana</i>	264
Jaromír Bázlik: Z reminiscencií skladateľa. K 60. výročiu premiéry <i>Detvan</i>	269
Eva Michalová: Viliam Figuš-Bystrý a jeho opera <i>Detvan</i>	273
Tibor Sedlický: K zborovej tvorbe Viliama Figuša-Bystrého.	278
Igor Tvrdoň: Klavírna tvorba Viliama Figuša-Bystrého	281

Jana Škvarková: Interpretačný pohľad na klavírne dielo V. Figuša-Bystrého	292
Marianna Bárdiová: Klavír v živote a tvorbe Viliama Figuša-Bystrého.	297
Marta Gáborová: Organové dielo Viliama Figuša-Bystrého.	326
Boris Banáry: Komorná a orchestrálna tvorba Viliama Figuša-Bystrého.	333
Peter Javorka: Komorná hudba Viliama Figuša-Bystrého z pohľadu interpreta a editora.	340

V

Jaromír Bázlik: Z denníka Viliama Figuša-Bystrého.	353
Marianna Bárdiová: Novoobjavené rukopisy Viliama Figuša-Bystrého	363
Emanuel Muntág: Hudobná pozostalosť V. Figuša-Bystrého v Matici slovenskej	373
Juraj Potúček: K problematike vydávania diel Viliama Figuša-Bystrého	384
Tatiana Kamenská: Tvorba Viliama Figuša-Bystrého v rukopisoch súkromných zbierok – katolícka duchovná pieseň	388
Dominika Machutová: Dielo Viliama Figuša-Bystrého v Literárnom archíve Slovenskej národnej knižnice.	391
Emanuel Muntág: Viliam Figuš-Bystrý. Život a dielo (1875 – 1937)	421
Život	423
Dielo	441
Záver.	466
Bibliografia. Ikonografia	498
Tematický katalóg	507
I. Sonáta pre klavír	509
II. Tance a pochod pre klavír	510
III. Ostatné skladby pre klavír	514
IV. Sláčikové triá	532
V. Sonáta a sonatíny pre husle a klavír	534
VI. Ostatné skladby pre husle a klavír (organ)	538
VII. Klavírne triá	549
VIII. Klavírne kvarteto	554
IX. Suity pre veľký orchester	556
X. Orchestrálne úpravy	559
XI. Slovenské ľudové piesne	560
XII. Úpravy slovenských ľudových piesní pre klavír s podloženým textom a pre spev a klavír	564
XIII. Maďarské národné piesne pre spev a klavír	601
XIV. Piesne pre spev a klavír	604
XV. Piesne pre dva sólové hlasy so sprievodom klavíra	629
XVI. Piesne, kantáty pre sólový spev (sóla) a zbor (zbory) so sprievodom klavíra	632

XVII. Balady pre sóla a zbor (zbory) so sprievodom klavíra	637
XVIII. Piesne, balady, kantáty pre sóla a zbory so sprievodom orchestra . .	644
XIX. Zbory a cappella.	645
XX. Opera.	688
XXI. Hudobné scény, scénická hudba k činohrám	691
XXII. Chránová a liturgická hudba	700
Register opusov.	719
Peter Javorka: Viliam Figuš-Bystrý. Človek a dielo. Poznámky editora.	723
Fotografická príloha.	727
Menný register	750

Viliam Figuš-Bystrý

Slovenská pieseň ľudová

Duša národa sa najlepšie prejavuje piesňou. Kto bližšie chce poznať povahu, zmýšľanie a charakter toho alebo onoho národa, musí poznať jeho hudobné a slovné umenie. Ľudová pieseň je zrkadlom duše národa a v tom je práve jej význam. V nej odкрýva pospolitý ľud tajnosti svojho vnútorného života, prejavuje svoje city, lásku, svetový názor i pomer k prírode, ktorá ho obkľučuje, k domácej i poľnej zveri, ba piesňou prejavuje náš ľud aj zdravý svoj humor. Spieva v nej o milencovi, milenke, o horách, holiach, lúkach, o poli, koníkovi, ovciach, o psovi, krave, o hydine, o vtáčikoch, zvlášť prepelici, holúbkovi, sýkorke, drozdovi a lastovičke, o pyšnom sokolovi, orlovi, vrane a tajuplnom havranovi.

Popredné miesto zaujíma v našich piesňach tiež láska k matke. Otec sa spomína menej. V pastierskych alebo bačovských piesňach plasticky ukazuje sa život pastierov na salaši. V týchto piesňach je mnoho humoru a družia sa k nim piesne zbojnícke s idealizovaním i tragikou smrti známejších slovenských zbojníkov, zvlášť pestrý a slávyplný život Jánošíka a jeho družiny. V zbojníckych piesňach slovenských okrem šibeničného humoru a hrdinstva je tiež mnoho žiaľu nad sociálnymi krivdami, lebo náš ľud nevidí v zbojníkovi nečestného zločinca, ale hrdinského vyrovnávateľa sociálnych rozdielov. Balady a piesne tohto obsahu patria k perlám slovenskej ľudovej poézie.

Texty mnohých slovenských piesní ďalej majú látku z vojenského života. Badať v nich záblesky dávných storočí a preto z historického ohľadu sú aj cenné. Spomínaní sú Turci a boje proti nim, Nemci, kuruci (bojovníci proti kráľovi), labanci (obranci kráľovi), cisárovná (patrne Mária Terézia), Francúzi z doby Napoleonovskej, verbunky, kapráli, regiment, marš, festungy (pevnosti), Komárno, Belehrad, Budín, hrady Trenčín, Muráň a iné. Všetky tieto cenné pamiatky kultúrnych dejín sú spomínané v našich piesňach, ale zvláštne je, že nikdy sa v nich nespomína národ ani vlasť a vlastenecký cit. Ak je kde-tu v niektorom texte predsa nejaký náznak tohto druhu, nepochádza od ľudu, ale je vyumelkovaný

a mladšieho pôvodu. V piesňach vojenských sa ospevuje kamarát koník, boj a hrdinstvo, ale nikdy nie národ a vlasť. Vec možno vysvetliť štruktúrou feudálneho národnostného uhorského štátu s latinskou jazykovou spojkou a národným nevedomením pospolitého ľudu do polovice 19. storočia. Z hudobného ohľadu je najväčšou zvláštnosťou slovenských piesní to, že v nich ešte vždy žijú staré cirkevné tóniny, menovite lydická, mixolydická, dórická, eolická a frygická. Zbojnícke piesne sú skoro bez výnimky v mixolydickej tónine s malou septimou. V slovenských piesňach je neraz až prekvapujúca harmonická rozmanitosť a svojrásnosť, vyplývajúca z často neobyčajnej melodической línie, aká je napríklad v piesni *Okolo Braniska*. Veľmi cenné sú piesne v neviazanom „rubato“ voľnom tempe. Tie sa nepridržia žiadneho presného taktovania, ale melodický ich prúd tečie voľne, spravený len citmi duše. Šuhaj ulahčí si na duši, keď s kosou na pleci kráča po doline, dievča zase, keď na lúke hrabe seno. Týmito piesňami ozývajú sa naše lúky a trávnaté úbočia utešených dolín v jarný a letný čas. Niet veru krajšieho koncertu nad ten, ktorý počuje človek, keď nepozorovane môže byť poslucháčom tohto spontánneho spevu.

Zažil som to na Kráľovej holi, kde podvečer som bol svedkom podobného koncertu mladého pastierika, ktorý sedel na nevelkom brale a spieval si on celý rad krásnych piesní, len sa tak ozývala hoľa. Hudobný sprievod dodal mu náladový, mäkký, harmonický cvengot jeho oviec. Ukrytý súc ďalej od neho kosodrevinou, sedel som ako okúzlený nádherou tejto horskej scény až do súmraku. A ešte dlho, keď som sa po úbočiach bol ponáhlal do útulne, počul som svojho speváka, ktorý si prespevoval, ktovie ešte potom dokiaľ? A komuže on spieval? Sebe, svojim ovečkám, vtáčatám a širokému krásnemu slovenskému kraju. Pravdu má Hviezdoslav, keď píše:

V tej slovenskej piesni,
koľký zviera cit!
Hneď, jak škovrán plesný
vzletí velebiť
na krídelciach svit;
velebí, jak slnko vzhádza
spoza dumných hôr,
slávu hlása, holdovanie,
tróniacemu vo Vojane,
aj ho spevom doprevádza
večer za obzor...

In: *Jednota československá*, sborník politické, hospodárske a kulturní pospolitosti československé. Banská Bystrica 1934, s. 157–158.

Viliam Figuš-Bystrý

Vyučovanie spevu a hudbe na stredných školách.

a) Všeobecné poznámky

Vo vývoji školstva vyvinul sa typ strednej školy na tej zásade, že táto škola má dať budúcemu inteligentnému občanovi národa čo najvšestrannejšie základy vzdelania a každej schopnosti, nadaniu, všetkým vlohám potrebný impulz k ďalšiemu vývinu. Stredná škola nemá pred sebou vzor nejakého jednostranného odborníka, venujúceho sa len jednej vede, – ona tvorí moderného inteligenta, človeka v jeho zložitosti, mnohostrannosti, bez ohľadu na jeho budúcu zvláštnu dráhu a životnú zamestnanosť. Stredná škola práve preto vyučuje všetkým vedomostiam potrebnou mierou. Tu sa vidí ešte dosť dôslednou vo svojej základnej zásade. Niet jedného odboru vedy, ktorý by nebol v osnove strednej školy zastúpený. A tomu i tak má byť. Mladému dorastu nášmu zo všetkého toho treba podať prvky, základy, na ktorých naša vzdelanosť stojí. Akonáhle ale prekročíme hranice ríše vied a prejdeme na pestré polia umenia, tu už tá základná zásada „poskytnúť príležitosť všetkým ľudským schopnostiam rozkvitať“ – nie je prevedná. Cítiť tu nejaké „vacuum“, nejakú nerovnosť medzi rôznymi vetvami umenia. Poetika, rétorika sa ešte ako tak pestujú, aj prvky, základy výtvarného umenia (pri kreslení, maľovaní) podávajú sa mládeži skrze riadne, odborné učebné sily, – hudobné umenie však je večitou popoluškou stredných škôl, to umenie, ktoré je na vývin jemných citov ľudskej duše najúčinnivejšie, a i z národného ohľadu – myslím na spev – najvýznamnejšie. Či je tu nie veľká medzera vo výchove a výučbe? Žiak sa počas svojho osemročného stredoškolského štúdia dosť dôkladne oboznámi s Kýrom, Alexandrom Veľkým, Caesarom, Neronom, Napoleonom atď. a ďalším radom vojenských veľikášov – menej počuje už o Homérovi, Vergíliovi, Petrarcovi, Danteovi, Shakespearovi, Goethovi, Hugovi atď. – ešte menej o Raffaelovi, Tizianovi, Böcklinovi, Canovi – nie viac ani o Fultonovi, Stephensonovi, Edisonovi, – a to už určite vieme, že celkom nič o Bachovi, Mozartovi, Beethovenovi, Griegovi, Smetanovi, Čajkovskom atď.

Stredoškolský žiak sa ako-tak musí oboznámiť s veršovými stopami, s jambom, trochejom, daktylom, s rôznymi vzormi slôk, adoniskou, saphickou, hexametrom, alexandrinom, rozličnými druhmi básní, baladou, romancou, eposom atď. – naučí sa azda poznať architektonické slohy, gotiku, renesanciu, barok – vie, čo je dráma, tragédia, komédia – ale keď si sadne do koncertnej dvorany, 90 percent inteligentov sa díva na program ako na nejaké monštrum, ktorému absolútne nerozumie. Číta tam, že umelci prednesú sonátu, scherzo, impromptu, rondo, fúgu, že budú „komorné hudobné večierky“, na ktorých budú prednesené kvartetá, kvintetá, počuje spomínať „polyfonickú hudbu“, ide na zborový koncert, kde sa majú predviesť „miešané“ zbory (o ktorých, pravda, nevie, prečo sú „miešané“), – a o všetkom tomto nemá ani tušenia! K tomu ešte musíme do úvahy vziať, že na takých vážnych hudobno-umeleckých výkonoch ozaj tá najvzdelanejšia vrstva spoločnosti berie účasť. Nuž nie je to úžasné, že škola nezaplnila túto medzeru v sústave intelektuality moderného človeka?

Tieto nedostatky hudobno-estetického vzdelania sú potom príčinou tej okolnosti, že sa väčšina obecnstva na takýchto koncertoch strašne nudí, pozerá sa na hodinky a na konci, keď príde domov a dakoho sa opýtajú, čo robil na koncerte, odpovedá, ako onen bohatý buržuj, že „čakal som na koniec!“ Necíti každý hlbšie zmýšľajúci človek, že je tu potrebná nejaká reforma v osnove?! Myslím, že mi každý dá za pravdu, že túto medzeru vo vzdelanosti mladého dorastu nášho vyplniť je tou najpotrebnejšou úlohou budúcej strednej školy. Smer doterajšej stredoškolskej výučby, napríklad dejinám, by sa už mal raz vzdať tej heroicko-romantickej metódy, že kladie väčší dôraz na podrobné kreslenie vojen, bojov, životopisov veľkých veliteľov ako učencov, vynálezcov, umelcov, týchto nezištných dobrodincov ľudského pokolenia. Uvedenie dejín ľudskej vzdelanosti, do ktorého predmetu by sa vmestili aj dejiny umenia, pokladám za nevyhnutne potrebné, čo aj na úkor rozsahu politických dejín, ktoré sú zväčša aj tak tendenčné a obsahujú málo absolútnej pravdy. A keďže stredná škola vedami rozumove, telocvikom telesne vychováva, prečo má byť odstrkovaná citová výchova, ktorá len pestovaním hudobného umenia môže byť dosiahnutá. Rozhodne je teda potrebné v modernej škole zavedenie riadnej, povinnej výučby spevu a nepovinného vyučovania sláčikových nástrojov, tiež hudobnej teórie, a to základné znalosti, oboznámenie sa s hudobnými formami a niečo z dejín hudby, pravda majúť vždy pred očami, že stredná škola nie je konzervatóriom, ale že sa tam vyučujú žiaci aj iným vedomostiam. No stredná škola nie je ani maliarska, ani dramatická, ani básnická škola, a predsa sa týmto veciam vo vhodnej miere na nej vyučuje. Mohol by niekto i to namietat, že nie každé dieťa má vlohy k spevu a k hudbe, akože ho teda škola môže k tomu nútiť? To je pravda, ale prečo sa to isté neopýtajú aj pri kreslení, maliarstve, fyzike, filológii, matematike? Či azda k týmto predmetom má už každé dieťa rovnaké vlohy? Veru nie a predsa sa musí každé dieťa učiť každému predmetu. A celkom správne! Veď stredná škola nevychová nikoho ani za filológa, ani za matematika, ani za historika, geografa, maliara a nechce ho vychovať ani za speváka, hudobníka atď. – na to sú odborné školy,

– ona len dáva základy všeobecnej vzdelanosti inteligenta, v ktorej nesmie chýbať ani základná hudobná vzdelanosť.

Druhá námietka je vraj, že nie každé dieťa má hudobný sluch. Nuž, keď ho nemá, dá sa on vypestovať systematickým vedením. Každý zdravý sluch sa môže hudobne vypestovať. Podobná námietka by sa mohla podať i proti kresleniu, kde tiež musí sa všeličo fyziologicky vypestovať, čo dieťa sprvu nemá. (Formový cit či cit pre farbu, očná miera atď.) So všetkými schopnosťami je to podobne, každá sa musí vypestovať.

Tretia námietka je tá, že vraj niet času v rozvrhu hodín pre intenzívnejšie postavenie spevu a hudby. Nuž, keď ho niet, tak ho treba spraviť. Keď raz povie, že je to potrebné, tak musíme nájsť i vhodný čas. Uznávam, rozvrh hodín je preplnený a nie je radné deti ďalej obťažovať novými a novými hodinami. Niet tu inej pomoci, ako upustiť z počtu hodín iných predmetov. Niektoré predmety až prílišne opanovali týždenný rozvrh hodín, čomu je príčinou zbytočne, do najmenších detailov zachádzajúca učebná látka, z ktorej by bolo potrebné upustiť. Vedami je dieťa až príliš preplnené. Nadovšetko prehnané je gramatizovanie a prílišné, do podrobnosti vnikajúce vyučovanie matematike, geometrii, z čoho žiak v praktickom živote má málo alebo nijaký osov. O pol roka zabudne všetky gramatické, matematické, geometrické podrobnosti, na ktoré patričných interesantov odborná škola omnoho dôkladnejšie naučí. Príslovie „menej by bolo viac“ mohlo by sa vzťahovať na mnohé predmety. Ďaleko by ma viedlo a ani mi to neprislúcha, aby som sa pokúsil celú učebnú látku strednej školy posúdiť, ale to istotne tvrdím, že nejaká reforma v tomto smere by nebola zbytočná, a že ďalšia diskusia o tejto otázke by iste zdravé ovocie doniesla.

Tolko vo všeobecnosti.

b) Praktické pokyny.

Ako hudobné predmety sa pre strednú školu núkajú: a) Spev a sláčikové nástroje cieľom utvorenia žiackeho sláčikového orchestra; b) Teória: základné znalosti, hudobné formy, hudobné dejiny (prípadne „dejiny vzdelanosti“).

1. Spev¹

Vyučovanie zborového spevu malo by byť počas všetkých ôsmich rokov povinné. Neúspech v speve by nehatil žiaka v postupe do vyššej triedy. Celý ústav by mal byť rozdelený na 4 skupiny.

I. skupina: I. – II. trieda. Teoretická látka: poznanie nôt, ľahké intonačné, hlasové, rytmické cvičenie. Stupnice, 2-hlasový spev (soprán – alt). Objem *a–e*. Týždenný počet hodín: 2.

¹ Nie je tu podaná podrobná učebná osnova, len náčrt.